

DEKLARACIJA HRVATSKIH IZVOZNIKA 2018.

IZVOZ KAO GENERATOR GOSPODARSKOG RASTA I RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE

Uz ograničene kapacitete za rast domaće potražnje, rast neto-izvoza jedini je put dugoročnog ekonomskog rasta i razvoja Hrvatske. Radi smanjenja jaza zaostajanja za drugim članicama EU naglasak treba biti na **izvozu „pravih proizvoda i usluga“**, konkretno povećanju udjela izvoza:

- **s većom dodanom vrijednošću stvorenom u Hrvatskoj;**
- u više produktivnim djelatnostima – „**ključ je u produktivnosti**“
- koji je **temeljen na znanju**, posebno onom znanju koje se teško imitira;
- koji se bazira na **kreativnom radu** i mogućnostima primjene umjetne inteligencije, robotike, interneta stvari i drugih dostignuća koje donosi **digitalna transformacija**;
- u kojem možemo ponuditi **unikatne ili niskoserijske proizvode** prilagođene specifičnim potrebama kupaca;
- u kojem Hrvatska **ima i može povećati komparativne prednosti**;
- i za kojima postoji rastuća globalna potražnja, uključujući proizvode koji prije 15 ili 20 godina nisu postojali i **predstavljaju proizvode budućnosti**.

Model rasta temeljen na izvozu opće je prihvaćena paradigma ekspanzije, ali suštinu razlike između zemalja dobitnica i zemalja gubitnica procesa globalizacije čini **razlika u obilježjima izvoznih proizvoda i usluga**. Zemlje s izvoznom orijentacijom na visoko-tehnološke proizvode ostvaruju veće stope rasta od onih s nisko-tehnološkim izvoznim proizvodima. Zemlje koje suficit robne razmjene ostvaruju jedino u izvozu sirovina i proizvoda s niskom dodanom vrijednošću - poput Hrvatske - izlažu se riziku dugoročno niskih stopa rasta. Znatno veće i dugoročno održive stope rasta BDP-a bilježe zemlje koje uvoze sirovine i proizvode nižeg stupnja dorade, a **izvoze finalne proizvode i usluge s većom novostvorenom vrijednošću**.

Iako na globalnoj razini prevladava opći trend transformacije iz industrijskog u uslužno društvo - uz rastući udio uslužnih djelatnosti u dodanoj vrijednosti te pad udjela industrije, učinci na gospodarski rast značajno variraju ovisno o obilježjima uslužnih sektora koji se razvijaju. Zemlje prekomjerno ovisne o turizmu uglavnom ostaju siromašne, gdje se Hrvatska među članicama EU ističe po najvećem omjeru prihoda od turizma i BDP-a te posljedično u strukturi izvoza bilježi znatno veći udio izvoza usluga u BDP-u u odnosu na europski i svjetski prosjek. U odnosu na ostale nove članice EU, **Hrvatska je vrlo slabo integrirana u globalne lance vrijednosti** i znatno manje uključena u među-industrijsku trgovinu kao faktor jačanja izvoza na zajedničkom tržištu EU, gdje ostale nove članice EU u prosjeku bilježe dvostruko veći udio robnog izvoza u BDP-u u odnosu na Hrvatsku.

Dok turizam posljednjih godina pridonosi suficitu ukupne međunarodne razmjene i ima sezonski značajan doprinos rastu BDP-a, istodobno se **bilježi produblјivanje deficita u robnoj razmjeni i nedovoljan rast industrijske proizvodnje** - s učincima na daljnju deindustrijalizaciju zemlje, a pozitivni učinci turizma ne prelijevaju se u dovoljnoj mjeri na ukupno gospodarstvo. Ujedno, turizam se izdvaja kao izvozna aktivnost s najznačajnijim učinkom na usporedni rast robnog uvoza koji je znatno veći u usporedbi s učincima robnog izvoza i investicija. Za razliku od drugih novih članica EU kod kojih je uvozna zavisnost u velikoj mjeri posljedica uvoza intermedijarnih proizvoda koji se potom ugrađuju u finalne izvozne proizvode s većom dodanom vrijednošću (što znači unapređenje pozicije i povećanu participaciju u globalnim lancima vrijednosti), **Hrvatska bilježi divergentna kretanja uz rast neto-izvoza intermedijarnih proizvoda**.

Ostvarivanje suficita u međunarodnoj razmjeni, stoga nije dovoljno ambiciozan cilj za ostvarivanje većih stopa rasta hrvatskog gospodarstva i povećanje životnog standarda građana, a posebno ne:

- ako premali dio bruto izvoza predstavlja dodana vrijednost stvorena u nacionalnom gospodarstvu u odnosu na dodanu vrijednost koja je uvezena te potom procesirana/ obrađena/ prepakirana i ponovno izvezena;
- ili ako u bruto izvozu prevladava izvoz sirovina, low-cost turizam sezonskog karaktera, usluge prijevoza i skladištenja te izvoz domaćih intermedijarnih proizvoda niskog stupnja dorade (proizvoda koji su na početku lanca stvaranja vrijednosti, a čine 63% hrvatskog izvoza) **pa hrvatska ekonomija ostvaruje niske stope rasta BDP-a** - unatoč relativno niskom udjelu uvezene i reizvezene inozemne dodane vrijednosti u bruto izvozu, uz relativno visok udjel domaće dodane vrijednost koja se prodaje inozemnim potrošačima ili se ugrađuje u izvozne proizvode i usluge trećih ekonomija).

Daleko je važnije **ostvariti adekvatnu poziciju u globalnim lancima vrijednosti**, jer samo veća dodana vrijednost stvorena u Hrvatskoj pridonosi gospodarskom rastu i razvoju zemlje.

S obzirom na tržišta, Hrvatska je dominantno orijentirana na izvoz u članice EU (posebno geografski bliže zemlje uključujući Italiju, Sloveniju, Njemačku i Austriju) i slabije razvijene susjedne zemlje izvan EU (teritorij bivše Jugoslavije). Pri tome je u oba slučaja robni izvoz značajno determiniran blizinom izvoznih tržišta i povijesnom tradicijom trgovinskih odnosa, a **nedovoljno se razvijaju novi ekonomski odnosi na udaljenijim europskim i neeuropskim tržištima**. Robni izvoz Hrvatske u brzorastuće ekonomije Azije, Afrike i Amerike (uključujući zemlje BRICS-a) je nizak s tendencijom stagnacije, a isto vrijedi i za izvozni plasman u razvijene ekonomije izvan EU, uključujući velike ekonomije poput SAD-a i Kanade. Dok je takva izvozna orijentacija Hrvatske:

- s jedne strane prirodna i logična - zbog fizičke blizine europskih tržišta, nižih troškova transporta, veće prepoznatljivosti, zajedničkih standarda i propisa, sličnosti u tradiciji i pogodnosti koje donosi članstvo u EU;
- s druge strane **predstavlja rizik jer udio ekonomije EU u svjetskom BDP-u postupno opada** pod utjecajem znatno brže ekspanzije u izvaneuropskim tržištima u nastajanju i zemljama u razvoju (EMDE regijama).

Navedeno naglašava potrebu za **dodatnom i konkretnijom afirmacijom gospodarsko-političke diplomacije**, uključujući aktivnosti resornih ministarstva, Hrvatske gospodarske komore te **programe kreditiranja i osiguranja izvoza na treća tržišta** putem HBOR-a i drugih institucija te dodatne aktivnosti na povezivanju hrvatskih poduzeća sa poduzećima iz brzorastućih zemalja.

Za razliku od EU koja se sve više orijentira na rast trgovine između članica na zajedničkom unutarnjem tržištu - u što se uklapa i struktura hrvatske međunarodne razmjene, azijske izvozne i brzorastuće ekonomije karakterizira globalno širenje uz istodobno sve veći udio trgovine između EMDE ekonomija međusobno. Radi očuvanja postojeće i poboljšanja izvozne pozicije, osim postojeće orijentacije na europska tržišta, Hrvatska se treba dodatno **orijentirati na izvoz u svjetske ekonomije s većim stopama rasta BDP-a**. Dodatno, u većoj mjeri treba koristiti svoju prometnu poziciju na kopnu i moru, članstvo u EU, visok stupanj obrazovanja mladih te druge prednosti za unapređenje vanjskotrgovinske suradnje sa zemljama izvan EU (brzorastućim ekonomijama Azije i Afrike, SAD-om) **afirmirajući se kao središte (engl. hub)** za poslove plasmana, dorade i prilagodbe njihovih proizvoda i usluga namijenjenih izvozu na tržišta EU. Faktori koji navedenom mogu pridonijeti su:

- **što brži ulazak Hrvatske u schengenski prostor;**
- potpisivanje **sporazuma o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja između Hrvatske i SAD-a;**
- ukidanje viza za hrvatske građane koji putuju u SAD;
- **veća dostupnost alternativnih izvora financiranja** putem venture fondova i privatnih vlasničkih ulaganja;
- i **ulazak u europodručje** (kada se za to ispune uvjeti) **uz razinu deviznog tečaja koja neće ugrožavati konkurentnost izvoza, ali i zakonski (re)definiran mandat monetarne politike u funkciji gospodarskog rasta i razvoja kao prioritete zadaće.**

S obzirom na usklađenost poslovnih ciklusa u Hrvatskoj s istima u europodručju, kao i s obzirom na visok stupanj euroiziranosti imovine i obveza svih domaćih sektora, odnosno visok dug prema inozemstvu, uvođenje eura donosi više makroekonomskih koristi od troškova. Međutim, s aspekta pozitivnog doprinosa izvoza i negativnog utjecaja uvoza na gospodarski rast, svakako je **bitna razina tečaja uz koji će kuna biti zamijenjena eurom, odnosno središnji paritet tečaja** kune za euro uz koji će Hrvatska prije toga sudjelovati u ERM2. U razdoblju prije i tijekom članstva u ERM2, stoga će biti izuzetno važna **uloga Hrvatske narodne banke u korigiranju i sprječavanju aprecijacije domaće valute** (u terminima nominalnog i realnog tečaja) **koja bi mogla narušiti konkurentnost izvoza;** kao i uloga HNB-a u održavanju povoljnih uvjeta zaduživanja na domaćem tržištu kako bi se **izbjeglo dužničko financiranje u inozemstvu** i s njim povezani aprecijacijski pritisci, odnosno drugi nepovoljni učinci (inflacijski pritisak, rast cijena nekretnina i dionica, rast uvoza, ...) kakvi su dolazili do izražaja u pretkriznom razdoblju.

Umjesto dužničkog inozemnog financiranja potrebno je poboljšati okvire za **privlačenje vlasničkih stranih ulaganja u proizvodno-izvozne aktivnosti s većom produktivnošću** (umjesto dosadašnje orijentacije priljeva FDI-a u aktivnosti koje pridonose rastu uvoza). Tome trebaju pridonijeti sveukupne politike i mjere Vlade, uključujući poticajnu poreznu politiku, administrativno rasterećenje, strukturne reforme u pravcu povećanja produktivnosti te povećanja fleksibilnosti i smanjenja prekomjerne normiranost sustava.

Strateški gledano, s obzirom na vrstu proizvoda Hrvatska se treba više usmjeriti na **izvoz proizvoda intenzivnih znanjem i kapitalno intenzivnih proizvoda s većom dodanom vrijednošću**, u odnosu na postojeću situaciju prevladavajućeg izvoza radno intenzivnih i sirovinski intenzivnih proizvoda s niskom dodanom vrijednošću. U tom cilju trebaju se angažirati ne samo poduzetnici-izvoznici, nego i financijski sektor i nacionalna razvojna banka, a nadalje Vlada, resorna ministarstva, središnja banka i svi nositelji mjera ekonomskih i drugih politika. Navedeno se posebno odnosi na **industrijsku politiku promatranu u širem kontekstu njene kompatibilnosti s ostalim politikama** usmjerenim na:

- povećanje konkurentnosti;
- korištenje komparativnih prednosti zemlje;
- inovacije, znanost i istraživanja, odnosno razvoj i primjenu suvremenih tehnologija;
- upravljanje i ulaganja u kapital temeljen na znanju, uključujući zapošljavanje i ulaganja u ljudski kapital primjerenih znanja i vještina;
- privlačenje i usmjeravanje stranih ulaganja u produktivne sektore s izvoznom orijentacijom i dugoročnim potencijalima rasta;
- razvoj prometne i komunikacijske infrastrukture;
- trgovinu, zaštitu okoliša, javno zdravstvo
- te ekspanziju proizvodnih i uslužnih izvoznih aktivnosti koje u većoj mjeri omogućuju **prelijevanje pozitivnih učinaka rasta izvoznih prihoda na ukupnog gospodarstvo.**

Sudjelovanje u razvoju i primjeni novih tehnologija ovisi o adekvatnosti kombinacija mjera ekonomskih politika u području industrijskog razvoja, inovacija, obrazovanja, tržišta rada i trgovine, što s aspekta poboljšanja obilježja izvoza zahtjeva **unapređenje hrvatskog obrazovnog sustava**:

- kroz jačanje matematičkih, informatičkih i tehničkih znanja i vještina; učenje usmjereno na rješavanje problema; te povećanje kreativnih, kognitivnih i istraživačkih vještina mladih
- kao i putem programa cjeloživotnog obrazovanja i stjecanja dodatnih vještina odraslih (stimulirano kroz porezne olakšice i/ili vaučere za dodatno usavršavanje).

Izvoznoj orijentaciji trebaju biti prilagođene **namjene korištenja EU fondova**, državne investicije i programi istraživačkih, razvojnih, kamatnih, poreznih i drugih javnih podrška i potpora - uključujući i skrivene potpore (kakve koriste i druge članice EU), ali na način da se njima stvaraju bolji fundamenti gospodarstva, a ne ovisnost o državnoj pomoći. Bitan faktor je **privlačenje inozemnih i domaćih ulaganja u proizvodne i izvozno orijentirane aktivnosti**, kroz unapređenje investicijske klime te administrativno, troškovno i fiskalno rasterećenje gospodarstva - **smanjenje parafiskalnih davanja i troškova rada kroz niže doprinose na plaću**.

Pored propisanih nižih doprinosa na minimalne plaće, koji pridonose povećanju konkurentnosti u radno-intenzivnim djelatnostima s niskom dodanom vrijednošću, radi kvalitativnog unapređenja izvoza - kroz povećanja proizvodnje i izvoza s većom dodanom vrijednošću - potrebna je stimulativna fiskalna politike rasterećenja troškova poduzetnika kroz **degresivno i selektivno definirane stope doprinosa na plaće**:

- u smislu da su oni **niži za zaposlene s visokom stručnom spremom, magisterijem i doktoratom**,
- odnosno **niži za zaposlene u STEM području, medicini, ICT sektoru**, za zanimanja sa određenom licencom, ... - u kojima Hrvatska ima potencijala za veći izvoz, a danas se suočava s gubitkom radnu snagu zbog iseljavanja.

Iskustva zemalja koje su uspjele nadograditi svoju ekonomsku poziciju u globalnim lancima vrijednosti pokazuju da su **ključni faktori takvih promjena**:

- povećanje produktivnosti te znanja i vještina radne snage;
- usklađenost s međunarodnim standardima i unapređenje kvalitete;
- primjerena administrativna podrška javnog sektora;
- dostupnost kredita i drugih financijskih resursa usmjerenih na stvaranje novih izvozno orijentiranih proizvodnih sektora i komplementarnih uslužnih aktivnosti;
- kapaciteti za inovacije i istraživanja;
- razvijena infrastruktura;
- i, nadasve, **„zdravo“ upravljanje na makro-razini**, uključujući institucionalni razvoj te adekvatnost monetarne i fiskalne politike.

Izvoz time može postati generator viših stopa rasta BDP-a, a vrijedi i povratna veza gdje više stope rasta BDP-a i veći stupanj razvijenosti mjeren BDP-om *per capita* pridonose rastu i poboljšanju kvalitativnih obilježja izvoza.